

SALVS REI PVBLICAE SVPREMA LEX ESTO.

VYBRANÁ
TÉMATA
PREZIDENTSKÉ VOLBY V RUMUNSKU 2009
(4/2010)

Bc. Martin Kuta

Parlament České republiky
Kancelář Poslanecké sněmovny
Parlamentní institut

Obsah

Základní rysy ústavního systému	2
Stranický systém	3
Problémy poloprezidentské formy vlády za vlády prezidenta Băsesca	5
Prezidentské volby 2009	6
Zdroje:	7

Základní rysy ústavního systému

Současná rumunská ústava vešla v platnost v roce 1991. Rozsáhlých úprav se dočkala v roce 2003. Ústava do značné míry kopíruje ústavu francouzské páté republiky z roku 1958.¹ S ohledem na významné postavení prezidenta bývá tento systém označován za poloprezidentský. Prezident disponuje některými výhradními pravomocemi, o jiné se dělí s premiérem, respektive je vyžadován jejich souhlasný postup. Prezidentova pozice v systému je tak oproti zemím s parlamentní formou vlády posílena.

Moc výkonná je podle ústavy dána prezidentovi a vládě. Premiéra jmenuje prezident na základě konzultací s politickou stranou, která získá po volbách většinu křesel v parlamentu. Pokud žádná strana nezíská většinu, jmenuje prezident premiéra na základě vlastního uvážení. Z logiky systému by nicméně měl jmenovat takového kandidáta, který má reálnou šanci získat podporu v parlamentu. Jestliže se totiž nepodaří vyslovit důvěru dvěma kandidátům na premiéra, které předtím jmenoval prezident, může hlava státu po konzultacích s předsedy obou parlamentních komor parlament rozpustit. Prezident tím může vytvářet nátlak na parlament a politické strany. Nominovaný premiér musí získat pro jím sestavenou vládu a vládní program důvěru většiny všech poslanců a senátorů. Stejně tak absolutní většina poslanců a senátorů na společné schůzi obou komor může vládě vyslovit nedůvěru. Vláda je tedy za svou činnost politicky odpovědná parlamentu, po reformě z roku 2003 ústava výslovně prezidentovi zakazuje odvolávat předsedu vlády.

Do legislativního procesu může prezident zasáhnout buď tím, že postoupí určitou právní normu Ústavnímu soudu k posouzení, anebo faktickým vetováním zákona (posláním zákona zpět do parlamentu k novému projednání). Prezidentské veto je nicméně snadno přehlasovatelné nadpoloviční většinou přítomných poslanců a senátorů. Ačkoli prezident nemá možnost zákonodárné iniciativy, náleží mu právo vypsát všelidové referendum, stejně jako iniciace změny ústavy (po návrhu vládou, poslanci a senátory, případně stanoveným počtem občanů).

Významné jsou prezidentovy pravomoci v zahraniční a obranné politice. Při projednávání těchto témat vládou se může jednání účastnit a v takových případech jim také předsedá. Je vrchním velitelem ozbrojených sil a předsedá Nejvyšší radě národní obrany.

Rumunsko má podle ústavy z roku 1991 dvoukomorový parlament skládající se z Poslanecké sněmovny (334 křesel) a Senátu (137 křesel). Obě komory mají stejné pravomoci (symetrické postavení). Symetrie rumunského parlamentu se projevuje například tím, že zákonodárci mají v obou komorách stejně dlouhé funkční období, důvěru vládě vyslovují poslanci i senátoři. Poslanci a senátoři jsou voleni na základě proporčního zastoupení.² Funkční období jak poslanců tak senátorů trvá čtyři roky. Volby se konají ve 42 volebních obvodech, minimálně jsou v obvodu voleni 4 poslanci, maximálně (Bukurešť) 29 poslanců. Rumunský volební systém uplatňuje 5% volební klauzuli a aditivní klauzuli pro koalice (u dvou stran 8 %, tří stran 9 % a čtyř více stran 10 %). Totožný volební systém do obou komor parlamentu tedy nevede k odlišným většinám, a tak se Senát z pohledu svého složení nestává politickým konkurentem Poslanecké sněmovny.

Prezident může být ze své funkce sesazen dvěma způsoby. Jedním je proces ústavní žaloby (*impeachmentu*) v případě obvinění prezidenta z velezrady. Toto obvinění musí získat podporu nejméně dvou třetin poslanců a senátorů. Následně o žalobě rozhoduje Kasační soud. V případě, že je prezident soudem uznán vinným, je s okamžitou platností zbaven funkce. Mezi potvrzením žaloby parlamentem a rozhodnutím soudu je prezident funkce zbaven dočasně. Druhá možnost zbavení prezidenta funkce má podobné účinky, její průběh je však jiný. Návrh na zbavení prezidenta funkce z důvodu spáchání vážného činu, jímž prezident porušil Ústavu, musí schválit obě komory parlamentu na společném zasedání, a to většinou všech poslanců a senátorů. Hlasování nicméně musí předcházet konzultace Ústavního soudu, jehož stanovisko však není závazné. Pokud parlament suspendování prezidenta schválí, je tato věc předložena občanům v referendu, které se musí konat do třiceti dnů od parlamentního hlasování. Pokud je referendem suspendace prezidenta z funkce potvrzena, musí hlava státu okamžitě odstoupit. V opačném případě je oprávněn setrvat ve své funkci. Po dobu mezi souhlasným hlasováním parlamentu a vyhlášením výsledků referenda je prezident dočasně postaven mimo funkci a nahrazen zastupujícím prezidentem. V podstatě všichni rumunští prezidenti po roce 1989 již do určitého stádia podstoupili jednu z forem sesazení z funkce (naposledy prezident Băsescu v roce 2007), nikdy však nedošlo ke konečnému sesazení.

Stranický systém

Rumunsko se stejně jako mnoho dalších postkomunistických států východní Evropy vyznačuje nestabilitou stranického systému. Vývoj systému začal již po pádu Ceaușescova režimu obnovením historických politických stran – křesťansko-demokratických národních agrárníků (PNTCD) a národních liberálů (PNL) – jež se brzy spojily a vytvořily Demokratickou konvenci Rumunska (CDR). Po prvních parlamentních volbách v roce 1990, které probíhaly ještě podle

¹ ROSŮLEK, P.: Rumunsko: Hybridní poloprezidencialismus. In: Ladislav Cabada (ed). Nové demokracie střední a východní Evropy. Praha: Oeconomica, 2008, str. 203.

² Volební systém je podobný systému, který se uplatňuje při volbách do německého Spolkového sněmu, jedná se tedy o personalizovaný proporční systém. Matematickou metodou pro převod hlasů na mandáty je D'Hondtův dělitel. V roce 2007 proběhlo referendum o zavedení dvoukolového hlasování „francouzského“ typu při volbách do Poslanecké sněmovny. Voliči se vyslovili pro tuto změnu, nicméně malá účast způsobila, že referendum se stalo neplatným (viz MLEJNEK, J.: Vlkodav Basescu a krásná Florentina. *Revue Politika*, 2009, č. 12. URL: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1227/vlkodav-basescu-a-krasna-florentina> [14. 2. 2010])

starého volebního zákona bez existence volební klauzule, se do parlamentu dostalo 18 politických stran.³ Stranický systém je i nadále v neustálém vývoji. Strany se slučují, přejmenovávají a rozpadají. Podle zastoupení v obou komorách parlamentu však lze dnes o stranickém systému Rumunska hovořit jako o umírněném vícestranickém systému. Po volbách roku 2008 zasedly v parlamentu následující politické strany:

Demokratická liberální strana (*Partidul Democrat-Liberal*, PD-L) je středo-pravicová strana, která vznikla v roce 2007 spojením Demokratické a Liberálně demokratické strany. Tato strana podporuje současného prezidenta Băsesca, zakladatele někdejší Demokratické strany. Přestože kořeny strany vykazují spíše levicové tendence, v posledních letech se strana programově kloní ke konzervativně liberálním hodnotám. Její zástupci v Evropském parlamentu zasedli ve skupině Evropské lidové strany (EPP). Lídr PD-L Emil Boc v současné době zastává funkci předsedy vlády, která se vedle vlastní strany opírá o podporu Demokratického svazu Maďarů v Rumusku a několika nezávislých členů parlamentu.

Sociálně demokratická strana (*Partidul Social Democrat*, PSD) je dlouhodobě nejsilnější stranou na levé části politického spektra. Současný název strana přijala po celé řadě transformací v roce 2001. V Evropském parlamentu se řadí do Progresivní aliance socialistů a demokratů (S&D). Po volbách v roce 2008 vytvořila spolu s PD-L vládu, která se však o několik měsíců později rozpadla (vládě byla na podzim roku 2009 vyslovena parlamentem nedůvěra). Od té doby je strana v opozici.

Národně liberální strana (*Partidul Național Liberal*, PNL) se řadí na pravou část stranického spektra Rumunska, od PD-L se odlišuje větším důrazem na liberální hodnoty, zejména v ekonomické oblasti. V Evropském parlamentu patří do skupiny Aliance liberálů a demokratů pro Evropu (ALDE).

Demokratický svaz Maďarů v Rumusku (*Uniunea Democrată Maghiară din România*, UDMR) je nejsilnější stranou etnických Maďarů žijících v Rumusku. Oficiálně se nejedná o jednotnou stranu, ale svaz politických subjektů zastupujících zájmy této menšiny, který vznikl již v roce 1989. Ve stranickém a politickém systému Rumunska hraje velmi důležitou roli, neboť od roku 1996 se přímo či nepřímo podílel téměř na všech vládách. Po krátkém období po volbách roku 2008 je dnes opět vládní stranou spolu s PD-L. V Evropském parlamentu její poslanci zasedají v řadách EPP.

Konzervativní strana (*Partidul Conservator*, PC) přijala své současné jméno v roce 2005, nicméně své kořeny má v Humanistické straně Rumunska, která vznikla již v roce 1991. V letech 2005-2006 se jako menší partner podílela na koaliční vládě, v současnosti představuje spolu PSD jednotný opoziční blok. Její program je sociálně konzervativní, paradoxně však v Evropském parlamentu její poslanec zasedá ve skupině Progresivní aliance socialistů a demokratů (S&D).

³ Parlamentní volby v roce 1992 probíhaly již s existencí 3% volební klauzule. I tak do parlamentu vstoupilo 13 politických stran, viz ROSŮLEK, P.: Rumunsko: Hybridní poloprezidencialismus. In: Ladislav Cabada (ed). Nové demokracie střední a východní Evropy. Praha: Oeconomica, 2008, str. 211.

Problémy poloprezidentské formy vlády za vlády prezidenta Băsesca

Pro Rumunsko jsou typické volební a vládní koalice. Volební uskupení se ovšem poměrně často po vstupu do parlamentu rozpadají. Vládní koalice se tak stávají nepředvídatelné. Odrážejí momentální povolební rozložení sil a partikulární zájmy jednotlivých politických aktérů v nastalé situaci.

Existence koalic do politického systému vnáší novou podobu tzv. kohabitace. Kohabitace představuje stav, kdy za prezidentem a vládou, která je politicky odpovědná parlamentu stojí odlišné, vzájemně si opoziční většiny⁴. Mezi prezidentem a premiérem často vznikají kompetenční konflikty založené na odlišných politických prioritách. Většinou má v období kohabitace silnější postavení premiér, za kterým stojí parlamentní většina. Záleží ovšem na povaze konfliktu. V rumunském prostředí často docházelo k tomu, že strana nominující nakonec vítězného prezidentského kandidáta byla součástí vládní koalice. Premiérské křeslo připadlo jiné straně této koalice. V takovém případě konflikt mezi prezidentem a premiérem destabilizoval vládní koalici zevnitř, v krajním případě ji i rozložil.

Celé první funkční období prezidenta Băsesca se vyznačovalo právě touto formou kohabitace a snahou prezidenta o posílení vlastní pozice v rámci politického systému. Tuto tendenci je možné v rumunském systému spatřovat již od prvního prezidenta Iona Iliesca⁵. Zatímco ovšem první prezident využíval nedokonalostí ústavního textu,⁶ prezident Bănescu se již systematicky snažil v mnoha situacích jít proti duchu ústavního textu. Legitimitu svých aktivit pak opíral o svou značnou popularitu.

V roce 2004 krátce po volbách odmítl prezident Bănescu sestavení vlády jiné politické formace než byla Aliance Spravedlnost a pravda, která jej v prezidentských volbách podporovala. Tato volební formace nezískala v parlamentních volbách většinu. Krizi se podařilo vyřešit až vystoupením Humanistické strany Rumunska (dnes Konzervativní strana) z opozičního bloku a jejím spojenectvím s proprezidentským uskupením.

Mezi prezidentem a premiérem Călinem Popescu-Tăriceanem z Národně liberální strany (PNL) však panovalo neustálé napětí. Na jaře 2007 se vláda Călina Popescu-Tăriceana rozhodla využít ústavou dané možnosti suspendovat prezidenta Băsesca z funkce. Hlavním argumentem vlády byla snaha prezidenta převzít některé premiérové pravomoci, používání policejní techniky k odposlouchávání svých oponentů a vyvolávání vnitropolitických sporů. Ačkoli Ústavní soud s rozhodnutím parlamentu nesouhlasil a označil ho za čistě politický krok, konalo se po kladném stanovisku parlamentu ve věci sesazení prezidenta Băsesca ústavou požadované

⁴ Klasický příklad představuje pátá francouzská republika za socialistického prezidenta Françoise Mitteranda a gaullistického předsedy vlády Jacquese Chiraca v letech 1986-1988 či později prezidenta Chiraca a socialistického premiéra Jospina (1997-2002).

⁵ MLEJNEK, J.: Vlkodav Basescu a krásná Florentina. *Revue Politika*, 2009, č. 12. URL: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1227/vlkodav-basescu-a-krasna-florentina> [14. 2. 2010].

⁶ BRŠŤÁKOVÁ, P., ŠEDO, J.: Pozice rumunského prezidenta v ústavě a v praxi po roce 1989. *Politologická revue*, 2009, č. 2, str. 41.

referendum. V něm prezidenta podpořilo 75 % voličů a Băsescu tak uprostřed svého volebního období získal značnou legitimitu.⁷

V zimě 2009 prezident navrhl, aby se parlament vážněji zabýval reformou ústavního systému s tím, že by poloprezidencialismus byl v nové ústavě jasně definován. To by se pravděpodobně projevovalo explicitním vyjmenováním pravomocí prezidenta, aby se předešlo tomu, že se o některé oblasti například zahraniční politiky musí dělit s premiérem. Ústava by mohla obsahovat formulaci, která by určila, že zodpovědnost za formování zahraniční politiky nese prezident. Prezident považoval za nutné, aby mezi výhradní pravomoci hlavy státu patřilo také odblokování vleklých politických krizí, ať už rozpuštěním parlamentu a vyhlášením nových voleb, nebo obměnou vlády. Mezi prezidentem navržené reformy ústavy patří i vytvoření jednokomorového parlamentu zrušením senátu.⁸ K tomuto účelu ostatně Băsescu vyhlásil referendum, které se konalo souběžně s prvním kolem prezidentských voleb 2009.⁹ Svou snahu reformovat rumunskou ústavu zdůraznil i před druhým kolem prezidentských voleb, poznamenal zároveň, že se nesmí jednat pouze o reformu parlamentu¹⁰.

Prezidentské volby 2009

Prezidenta volí všichni občané v přímých volbách na pět let.¹¹ Volba prezidenta probíhá podle dvoukolového principu. Pokud nikdo nezíská v prvním kole absolutní většinu hlasů, koná se druhé kolo. V druhém kole se rozhoduje mezi dvěma kandidáty, kteří v prvním kole získali největší počet hlasů. Pro vítězství ve druhém kole stačí mít relativní většinu (tedy největší počet hlasů).

Podle ústavy nesmí být prezident během svého funkčního období členem žádné politické strany. Zároveň ústava dává politickým stranám právo nominovat kandidáty na prezidenta. Postava prezidenta je tak jistým způsobem s politickou stranou spojena. Nemusí se jednat pouze o preferování a prosazování, byť nepřímé, politického programu dané strany.

V pořadí již šesté prezidentské volby proběhly na podzim roku 2009. V prvním kole se utkalo dvanáct prezidentských kandidátů. Největšího zisku dosáhl úřadující prezident Traian Băsescu (32,45 %) kandidující s podporou Demokratické liberální strany (ve volbách v roce 2004 byla tato strana součástí Aliance Spravedlnost a pravda, která se po prezidentských a parlamentních volbách rozpadla), na druhém místě se umístil předseda Senátu Mircea-Dan Geoana (31,15 %) podporovaný koalici PSD a PC. V pořadí třetí kandidát George-Crin-Laurentiu Antonescu,

⁷ BRŠŤÁKOVÁ, P., ŠEDO, J.: Pozice rumunského prezidenta v ústavě a v praxi po roce 1989. *Politologická revue*, 2009, 2. S. 38-39.

⁸ Viz Financiarul.ro: *Report of Presidential Commission for Analysis of Political and Constitutional Regime in Romania*. URL: <http://www.financiarul.ro/2009/01/14/report-of-presidential-commission-for-analysis-of-political-and-constitutional-regime-in-romania-presentation/> [18. 2. 2010].

⁹ V referendu se více než 77 % zúčastněných voličů vyslovilo pro přechod na jednokomorový parlament. Účast v referendu byla díky spojení s prezidentskými volbami těsně vyšší než požadovaných 50 % oprávněných voličů, referendum je tedy platné (viz IFES – Electionguide, URL: <http://www.electionguide.org/results.php?ID=1792> [14.2.2010]). Změna Ústavy si nicméně žádá schválení oběma komorami parlamentu.

¹⁰ Romaniapress.com: *Basescu: Reform of Constitution cannot be broken down to reform of Parliament*. URL: <http://www.romaniapress.com/news-1003895.html> [19. 2. 2010].

¹¹ Funkční období prezidenta bylo po ústavních reformách z roku 2003 prodlouženo ze čtyř na pět let.

podporovaný PNL, získal 20,02 %. Z ostatních kandidátů, kteří se umístili s výrazným odstupem, lze zmínit ještě čtvrtého nejúspěšnějšího kandidáta Cornelia Vadim-Tudora, který s podporou nacionalistické konzervativní Strany velkého Rumunska získal více než 5 % hlasů. V prvním kole přišlo volit 54,37 % oprávněných voličů.

V druhém kole proti sobě stanuli Traian Băsescu a Mircea-Dan Geoana. Băsescu zvítězil se ziskem 50,33 % (rozdíl mezi ním a Geoanou byl necelých sedmdesát tisíc hlasů). K druhému kolu voleb přišlo 58,02 % oprávněných voličů.

Výsledky prezidentských voleb 2009 (v %)

Kandidát		1. kolo	2. kolo
Traian Băsescu	PD-L	32,45	50,33
Mircea-Dan Geoana	PSD + PC	31,15	49,67
George-Crin-Laurentiu Antonescu	PNL	20,02	-
Corneliu Vadim-Tudor	Strana velkého Rumunska	5,56	-
Hunor Kelemen	UDMR	3,84	-
Sorin-Mircea Oprescu	nezávislý kandidát	3,19	-
George Becali	Nová generace – Křesťanští demokraté	1,92	-
Remus-Florinel Cernea	Strana zelených	0,62	-
Constantin Rotaru	Strana socialistické aliance	0,45	-
Gheorge-Eduard Manole	nezávislý kandidát	0,35	-
Ovidiu-Cristian Iane	Ekologická strana Rumunska	0,23	-
Constantin-Ninel Potirca	nezávislý kandidát	0,22	-

Zdroj: IFES – Electionguide.. URL: <http://www.electionguide.org/results.php?ID=966> [14. 2. 2010]

Staronový prezident Băsescu po volbách jmenoval novou vládu úřadujícího předsedy vlády Boce, tentokrát však v novém složení (s podporou PD-L, UDMR a několik nezávislých členů parlamentu). Vláda následně získala důvěru. V druhém funkčním období prezidenta Băsescua lze očekávat zesílení jeho snah o reformu ústavního systému ve směru, který byl zmíněn výše.

Zdroje:

BRŠŤÁKOVÁ, P., ŠEDO, J.: Pozice rumunského prezidenta v ústavě a v praxi po roce 1989. *Politologická revue*, 2009, č. 2.

Financiarul.ro: *Report of Presidential Commission for Analysis of Political and Constitutional Regime in Romania*. URL: <http://www.financiarul.ro/2009/01/14/report-of-presidential-commission-for-analysis-of-political-and-constitutional-regime-in-romania-presentation/> [18. 2. 2010].

MLEJNEK, J.: Vlkodav Basescu a krásná Florentina. *Revue Politika*, 2009, č. 12. URL: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1227/vlkodav-basescu-a-krasna-florentina> [14. 2. 2010].

Romaniapress.com: *Basescu: Reform of Constitution cannot be broken down to reform of Parliament*. URL: <http://www.romaniapress.com/news-1003895.html> [19. 2. 2010].

ROSŮLEK, P.: Rumunsko: Hybridní poloprezidencialismus. In: Ladislav Cabada (ed). *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Praha: Oeconomica, 2008.

Rumunská Ústava, anglický překlad, URL: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371&idl=2> [14. 2. 2010].